

Milada Písková

Tragédie padesátých let v díle Petra Romana

Jedním z příznačných jevů české literatury 90. let 20. století je příliv autorů, kteří chtějí čtenářům sdělit své zkušenosti z doby totality, vypovídat o svém tragickém osudu podobném osudům těch, kdož nesouhlasili s komunistickým režimem. Mnozí takoví autoři napsali jedinou knihu, jako svědectví a memento. Celá řada těchto literátů žije dodnes v zahraničí a většina z nich se literaturou profesionálně nezabývá nebo se jí začala zabývat až v seniorském období svého života.

Knihy Čechů žijících v Kanadě, které by bylo možno charakterizovat výše uvedeným způsobem, ale také Čechokanadanů, pro něž byla literární tvorba celoživotním zájmem, vydává v posledním desetiletí u nás zlínské nakladatelství Atelier IM.¹

Kniha **Petra Romana**, vl. jm. Milana Havlína, **Vlečen pod šibenici**, má v podtitulu uvedeno „*Dokumentární biografie*“. Poprvé vyšla v Kanadě roku 1989 a byla zařazena mezi deset nejlepších českých knih roku vydaných v zahraničí.² Její autor, vysokoškolský profesor krajinářské architektury, publikoval v minulosti hlavně odborné studie a knihy, politické a politologické stati, ve kterých obracel pozornost k problémům Evropy a totalitního Československa. Do Kanady uprchl v roce 1968, usadil se zde, zapojil se aktivně do společenského života a byl velmi úspěšný i ve své

¹ Např. knihy Jiřího Klobouka, Jaroslava Havelky, Evy Kloboukové ad.

² Roman, P.: *Vlečen pod šibenici*. Zlín, Atelier IM, 1996, příl.

profesi. Za jeho zásluhy o rozvoj okrasného zahradnictví v Québecku se centrální zahradnická organizace v Kanadě APPQ rozhodla nazvat nejvyšší, každoročně udělovanou cenu za nejdokonalejší projekt v oboru zahradní architektury, jeho jménem, Cenou Milana Havlína.³

Dosavadním vrcholem Havlínovy profesionální tvorby i politického úsilí je postavení Památníku obětem komunismu na Masaryktownu v Torontu, který inicioval a navrhl k němu parkovou úpravu bezprostředního okolí, a to ve spolupráci s Františkem Ottou a akad. soch. Josefem Randou.⁴ První vydání knihy **Vlečen pod šibenici** dostala veřejnost do rukou právě v den odhalení tohoto pomníku, jeho obraz je základním motivem výtvarného řešení obálky českého vydání Romanovy knihy.

Knih **P. Romana Vlečen pod šibenici** je ve srovnání a podobnými svědectvími⁵ ojedinělá tím, že autor spojil reportážní přesnost s uměleckou dramatičností. Přitom má cenu dokumentu, a to zcela mimořádného. Autor prostě a s neúprosnou přímostí i s tragickými podrobnostmi líčí, jak se v naší vlasti odehrávala tzv. sociální přestavba, jak únorové události zahájily pozvolný a neúprosný řetězec zvrátů, které následovaly v padesátých letech. Odmítá pojetí roku 1948 jako prostého puče. Jeho kniha je neúprosnou obžalobou proklamované cesty k socialismu. Na své osobní tragédii, byl prvním politickým vězněm v ČSR po roce 1948, nad kterým Státní soud v Brně vyslovil trest smrti⁶, ukázal nesmiřitelný zápas dvou protichůdných společenských táborů, který poznamenal celé rodiny, útočil na nejnvitnější duchovní hodnoty lidstva.

Romanovo svědectví vystihuje drastickou podstatu komunistické ideologie a jejích praktických dopadů na vývoj v Československu v padesátých letech. Autor psal tuto knihu nejen jako varování, ale také jako upozornění na skutečnost, že mnohé nebezpečí v tomto směru nebylo dodnes zažehnáno, že aktéři komunistických zřudností, mnozí soudci, dozorcí, donašeči nebyli dodnes odhaleni a potrestáni.

³ C. d., příl.

⁴ C. d., příl.

⁵ Např. Kantůrková, E.: *Přítelkyně z domu smutku*, Šimková, D: *Byly jsme tam taky* ad.

⁶ Roman, P.: C. d., příl.

Kniha je rozdělena na dvě základní části. V první autor popisuje vlastní příběh, který začíná v roce 1949, kdy „*jediné chladné ráno udělalo tečku nejen za mým životem, ale i za životem dalších pěti mladých lidí... nejmladšímu bylo sedmáct, nejstarší Mary dvacet pět let.*“⁷

Autentické zážitky v komunistickém vězení umocňuje uvědomování si vlastních omylů a iluzí hlavního hrdiny, kterým je v první části knihy sám autor, vyprávějící daný příběh. Zrání jedince je předobrazem vývoje celé společnosti. Bez emocí popisuje skličující poznání reality. Např. kontrast ideálu osvoboditele se šokující skutečností: „*Čekal jsem na příchod Rudé armády tak netrpělivě a s takovou nedočkavostí, že jsem se snažil ještě na území okupovaném německou armádou najít strategická místa, abych to byl já, kdo uvidí a uvítá prvního ruského vojáka v naší vesnici. Málem jsem to zaplatil životem.*“⁸

Místo hrdiny od Stalingradu potkává zloděje, vraha a násilníka. Drastické zkušenosti ze závěru války (zastřelení ruských válečných zajatců, které Češi s nasazením vlastního života skrývali, vlastními vojáky, znásilnění babyčky, krádež hodinek atp.) přivádí dospívajícího na druhou stranu barikády.

Autor založil podzemní studentskou skupinu Lilka, která organizovala ilegální přechody státních hranic na jižní Moravě. Studoval v té době Vyšší ovocnicko – vinařskou školu v Lednici. Dvakrát byl při této činnosti zatčen, poprvé z vězení uprchl. Zorganizoval pak novou odbojovou skupinu, která osvobozovala politické vězně držené v psychiatrické léčebně v Brně. Při jedné z akcí byla celá pětičlenná skupina uprchlíků chycena a uvězněna. Jednalo se o mladé lidi ve věku kolem dvaceti let. Rudy byl studentem medicíny, Mary kuchařka, Jura se učil knihkupcem, Lena – dvadvacetiletá Rakušanka, kterou komunistický převrat zastihl na československém území a neměla se pak už možnost legálně vrátit domů.

Zatčení skupiny popisuje Roman do nejmenších podrobností, se všemi brutalitami, které museli tito mladí lidé podstoupit. Odкрývá metody Státní bezpečnosti, která falšovala důkazy, v jejich případě např. podstrčila zbraně, které měla skupina údajně shromažďovat, nastrkovala do věznic své špicly atp. Seznamuje čtenáře s prostředím vězení, ve kterém strávil celých patnáct let. Byl vězněm ve speciální věznici ve Znojmě: „*Octli jsme se jako zakopáni v hrobě. Neslyšeli jsme slovo ani zvenčí, ani*

⁷ C. d., s. 11

⁸ C. d., s. 33

zevnitř... dlouho nikdo z vězňů neměl tušení, kde je. Hrůza věznice spočívala v hlubokém tichu...“⁹ Poznal brněnské vězení i „proslulé“ plzeňské Bory.

Vedle hlavních postav příběhu, tj. odsouzených, vykresluje Roman jejich protihráče, soudce, dozorce, vyšetřovatele, a to jako lidi fanaticky oddané komunistickému režimu, ať už s vězni jednájí prostřednictvím hrubého násilí či cestou psychického nátlaku. Více ho ale zaujaly postavy těch, kteří se zpronevěřili svému přesvědčení, například bývalého přítele – skauta, nyní vojáka, který slouží ve věznici, naoko nabídne pomoc a obratem vězně udá, čímž dosáhne zhoršení jeho tak bídné situace. Přitom ho k tomu nevede strach či nutnost, ale vlastní vůle, pocit moci.

Druhá část knihy, ve které jednotlivé kapitoly jsou rozlišeny stroze, bez názvu, pouhým číslováním, je věnována památce člověka, který pomohl autorovi přežít hrůzy vězení a sám přitom zahynul. Vykresluje zde různé typy vězňů, zlodějů, kněží, kteří byli odsouzeni pro svou víru a dokázali i v těch nejtěžších podmínkách posilovat druhé.

Havlínův případ vyšetřoval obávaný (a později také odstraněný) Otta Šling, v té době nejmocnější komunistický funkcionář na Moravě, zemský tajemník KSČ: „Šling si mě vzal za svůj osobní případ. Už mě z toho nikdo nevytáhne! Ten se postará o to, aby mě vyřídil!“¹⁰ Každý z tehdejších mocipánů měl tzv. svůj případ, například Gottwald, Slánský, Geminder, Smrkovský, snad aby prokázali oddanost novému režimu. Paradoxně všichni na tuto horlivost svým způsobem doplatili.

Autor se kriticky staví k mnoha osobnostem, které se v politickém životě českého státu opakovaně angažovaly, vyslovuje své přesvědčení, že tyto lidé nejsou zárukou demokratického vývoje nastoupeného v České republice v současnosti. Odmítá také události tzv. Pražského jara roku 1968, jeho představitele a komunismus v jakékoliv podobě vůbec.

Romanova kniha je knihou faktů, skutečných událostí, které autor neidealizuje ani nevyhrocuje, předkládá je tak, jak je prožil, snaží se najít kořeny a důvody, příčiny, které ho přivedly do daných situací. Své úvahy vkládá do vlastního vyprávění tak, jak mu kdysi vyvstaly v paměti v souvislosti s událostí, o které vypráví.

Toto svědectví bylo napsáno v roce 1981 – „aby seznámilo zahraniční čtenáře s krutostmi komunistického režimu a vyprovokovalo je k akcím, které by vedly k jeho

⁹ C. d., s. 94

¹⁰ C. d., s. 55

svržení a odstranění“.¹¹ Proto v prvním vydání knihy autor, byť chce vytvořit literaturu faktu, neuvádí pravá jména aktérů. Teprve v novém vydání jmenuje i osoby, které dosud žijí, a připojuje slovníček osobností z politických důvodů popravených v Československu v 50. letech. V příloze knihy najdeme také rejstřík československých věznic, koncentračních táborů a pracovních komand v letech 1948 – 1968, doplněný názorným kartogramem.

Eva Formánková

Deník a dopis jako literární postup

aneb Deníky a dopisy

v Posledním stupni důvěrnosti

Ivana Klímy

Deník, dopis či poznámka jsou tři formy, jejichž rozdíly nyní prošli čtení. Blahodějná výsada literární literatury umožňuje čtenáři se posadit „pouze“ u psaní, přečtení, „prohlédnutí“ deníků, a to jako proměnlivě křehké literární formy, která mála umělců mají schopnost přičíst něco podstatného a je často náhodou spojivá s níže uměleckou kvalitou. Tzv. autentičnost se stává synonymem čtení se možná nejvíce důležitým, čtení spontánního, neodolávaného. Je to místo, kde trochu náhodou lze konstatovat, že Montfalcův text má obilné vlny (v uměleckém – to je deník, korespondence, zpráva) je jakýmsi návratem k autentickému a zároveň vztahem k 19. století plným odporovanými detaily. Dnešní deník by se ale neuvěřil „objektivně“ podávat detaily vypracované zrovna. Dnešní deník má realně subjektivně psané deníky, a to jak vnitřních psychických i psychických, tak společenských směrů. Spojovat detaily v souvislostí celek dnes už není žádnou, protože přispívá zvaní, a tedy nejvíce. Dnešní klipové době vytvoje řada by měla, vidná forma. Literární kvalita prota Montfalcůvi není nikdy se soustavou jeho, kromě toho života veřejného, výpuky z doby, ležou zarmocňujícími

¹¹ C. d., s. 200